

שואלין ודורשין

פנינים משיחותיו ותשובותיו של מורינו הגאון הגדול רבי בני ציון הכהן קוק שליט"א
ראש בית הוראה הכללי ירושלים, רב דק"ק אבי עזרי מרכז פתח תקוה

גליון 177, ערב תשעה באב תשפ"א

איזה בכי בונה את בית המקדש?

כנסת ישראל זועקת ואומרת (איכה א, יב): "לא אליכם כל עוברי דרך, הביטו וראו אם יש מכאוב כמכאובי אשר עולל לי".

מכאובים רבים בעולם הזה, מכאובי גוף ונפש. יש מחלות קשות שאף מפחדים להזכיר את שמן ר"ל, ויש צרות וטרגדיות נוראות ל"ע, אך ירמיה הנביא שהכיר בכל מכאובי החיים, אומר: אין מכאוב כמכאובי אשר עולל לי. אך מקדים ואומר "הביטו וראו". כדי להכיר בגודל הכאב, צריכים להתבונן. רק אם תביטו ותתבוננו, תראו כי אין כאב כמכאובי. אך אם לא מביטים, לא מכירים בכאב הנורא שלנו.

כשחזרו המרגלים נאמר "ויבכו העם בלילה ההוא" ובגמ' (פנהדרין קד, ב) "אותו הלילה ליל ט' באב היה. אמר להן הקב"ה לישראל אתם בכיתם בכיה של חנם, ואני אקבע לכם בכיה לדורות".

הבטיח הקב"ה שכנגד הבכייה של חינום, יקבע לנו בכיה שתביא תועלת, בכיה שתבנה את בית המקדש.

כפי המעשה המובא (לב אליהו בשם תורת העולה) שלאחר החורבן בכה ירמיה הנביא בכי רב, ואפלטון גדול הפילוסופים תמה בפניו שלא מתאים לחכם גדול כמוותו לבכות ולהצטער על דבר שהיה ואיננו. השיבו ירמיה: הבכי שלי עמוק מאד ונכרי לא מסוגל להבין זאת, אין זה בכי על העבר, אלא בכי הבונה את בית המקדש.

מבחוץ הכל נראה יפה

הסבא מקלם כותב (פסקי הקבלות מ"ח) "הנה אנחנו רואים כי ההמוני אומרים קינות וכוכים על הצרות שסבלו אז, ועל הריגת עשרה הרוגי מלכות. והרי זה דומה למי שבוכה כששומע המושל וזה מעשה נשים. אמנם יש להתבונן למה באו אליהם הצרות האלה, ידענו כי הכל יש לה סיבה, והנה הודיעונו חז"ל כי הסיבה היא שנאת חנם.

"אמנם הזוכה לבכות מתוך אמירת הקינות בהתעוררות, דרגה גבוהה היא עד מאד. אך הוא לא מקבל סתם בכי, הוא תובע להתבונן על סיבת הבכי. עד כי טוען שייתכן שזה "דומה למי שבוכה כששומע המושל".

יש משלים מחזירים ונוראים, אך בעל שכל לא בוכה בשעה ששומעו, כיון שמבין שהוא רק משל. אולם אשה רגשנית יכולה לפרוץ בבכי, כבר בשעת שמיעת המושל. אם נסתפק רק בבכי על מה שהיה ללא התבוננות על מה ולמה באו כל הצרות הללו, זהו כמו לבכות בשעת שמיעת המושל.

ודאי יש לבכות על הצרות שהיו וכדברי היסוד ושורש העבודה (הצאן ט) שבשעת אמירת הקינות יבכה הרבה על צער השכינה שהקב"ה מצטער בצערם של ישראל כנאמר "בכל צרתם לו צר", ומוסיף "ויכווין ג"כ בבכיותו על צערם של הצדיקים והחסידים ההם, בנים נחמדים

הלכה למעשה • משולחן ראש בית ההוראה

במשנת מרן רבינו הגר"ש אלישיב זצוק"ל

ערב תשעה באב שחל בשבת

דברי הביאור הלכה (פא, ד"ה ע"ג), ייטול רק עד פרקי האצבעות כעיקר הדין.

נטילת כדור להקלת הצום

האם מותר לקחת בשבת גלולה להקלת התענית?

מומלץ לערב את הכדור במשקה או מאכל מערב שבת, ובצורה זו יוכל ליטול לבתחילה בשבת. אכן אם לא עירבו בערב שבת, אין להתיר אלא אם לא יכול לצום בלעדיו.

ביאור הדברים הואיל ומרכיבי הכדור הם מדברי

מאכל כנגביל וקינמון ואינם באים לחוק מזוג אלא להאט התפרקות המאכלים בגוף, אין איסור מצד גזירת שחיטת סממנים אלא מצד חומרא משום הכנה, כפי שאסור לומר שהולך לישון בצהרי יום השבת על מנת שיתחזק במוצ"ש, אך כשעירבו בער"ש שבזה לא ניכרת ההכנה, מותר. אך אם לא יוכל לצום ולא הכין מלפני שבת, יכול להקל בזה.

זמן חליצת נעליים במוצ"ש

מתי יש לחלוץ נעליים בתשעה באב שחל במוצאי שבת.

אם נמצא בביתו, יש לחלוץ תיכף בשקיעה. אך אם נמצא בפרהסיא, יחלוץ עשרים דקות לאחר השקיעה, שהרי אין להתאבל בשבת בפרהסיא.

ומה שממתנים בדרך כלל יותר זמן להוצאת השבת זו חומרא, ולאחר עשרים דקות כבר אין לחשוש לזה ומה שכתב הרמ"א (תקנ"ג, ב) שחולצים נעליים רק לאחר 'ברכו', הוא כשמתפלל ערבית תיכף בזמן.

הנ"ל - במקום פרהסיא

מה דין בחורים הנמצאים בשיבה וכן אורחים בשבת חתן או בכל מקום ציבורי, האם נחשב שנמצאים בפרהסיא כמו ברחובה של עיר.

אכן כיון שיש שם אנשים רבים, נחשב לפרהסיא ויחלצו לאחר עשרים דקות. ואמנם מי שיצא מביתו קודם השקיעה, אינו חייב להמתין בביתו כדי לחלוץ בשקיעה. וכיון שבזמן השקיעה נמצא מחוץ לביתו, מתחייב בחליצה רק עשרים דקות אחר השקיעה.

ברכת כהנים כשאינו מתענה

כהן שאינו מתענה, האם יכול לעלות לדוכן במנחה.

שמעתי ממרן הגר"ש אלישיב שיעלה

טיול עם הילדים בשבת

האם יכול לצאת לטיול עם ילדיו הקטנים בשבת אחר-הצהריים, כגון לגן שעשועים השכונתי.

אף שכתב הרמ"א (תקנ"ג, ב) שלא יטייל

בערב תשעה באב וכתב הברכי יוסף (הובא בשערי תשובה שם ה) שהוא הדין כשחל בשבת, שונה מקרה זה שהולך על-מנת להרגיע ולהעסיק את הקטנים ואינו יוצא לטיול להנאת עצמו, ובה מותר אף בתשעה באב עצמו בעת הצורך.

לימוד בשבת אחר הצות

אחר צות היום בשבת, האם מותר ללמוד שניים מקרא ואחד תרגום וכן שאר דברים.

הרמ"א (תקנ"ג, ב) אוסר ללמוד בערב תשעה

באב שחל בשבת אף פרקי אבות. אכן כתב המשנה ברורה (שם ט) "והט"ז מפסק מאד על מניעת הלימוד בשבת ומסיים דהלמוד בשבת אחר הצות לא הפסיד שכרו. ונראה דיש לסמוך על זה". לכן יכול ללמוד ככל שאלו הפך.

כשחל ערב תשעה באב בשבת מסר

מרן הגר"ש אלישיב אחר הצות שיעור בעיון בהלכות תשעה באב. אמנם לא בגמרא הנלמדת כסדר, משום שלא רצה לנהוג ברבים כנגד הרמ"א, אך כיון שהמשנה ברורה כתב להתיר, היקל למסור שיעור בעיון בהלכות תשעה באב, אף שכתב המשנה ברורה (תקנ"ד, ט) שבתשעה באב יש ללמוד רק פשוטים של דברים ולא דרך פלפול.

לימוד בשבת בענייני אבלות

האם מותר ללמוד בשבת זו וכן בכל שבת באגדות החורבן ובדברים הרעים המותרים ללימוד בתשעה באב.

מותר ללמוד כהרגלו. אך לא יכווין מחמת אבלות כיון שנחלקו בזה הפוסקים (ציוני הלכה - אבלות של"א).

מים אחרונים אחר השקיעה

האם מותר אחר השקיעה ליטול מים אחרונים.

כיון שיש לפרוש מאיסורי תשעה באב כבר מבין השמשות (תקנ"ג, ב), ישתדל ליטלם עוד קודם בין השמשות. אמנם אם לא נטל יכול ליטול מים אחרונים, כיון שהם נטילה של מצוה.

אכן המהדר ליטול מים אחרונים עד סוף הזרוע

נכתב באחריות השומעים, יז"ל בשיתוף מכון ציוני הלה.

שו"ת הלכה למעשה

חולה בהוצאת ידי חובת בריא

שאלה חולה המבדיל בתשעה באב, האם יכול להוציא את הכריא ידי חובת הבדלה?

תשובה לא, כיון שחוששים לדעות שעדיין אין זה זמן הבדלה עד מוצאי תשעה באב. לפיכך עדיף שהכריא ימותן לצאת כל הדעות ויבדיל במוצאי ט' באב.

הוצאת קטן אחר

שאלה קטן המבדיל, האם יכול להוציא ידי חובת קטן אחר, כגון אחיו ואחיותיו הקטנים.

תשובה לא, כיון שחייב חינוך הוא להרגיל את הקטן שיצא יד"ח במעשה מצוה שאילו היה כעת גדול היה יוצא בו יד"ח וכיון שגדול לא יכול לצאת יד"ח מהקטן, לא מתקיימת בזה מצות חינוך כראוי ולא יוצא ידי חובה. וכע"ז הורה מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל בעניין ציצית שקשרה קטן, שאינה כשרה אף לקטן עצמו כיון שכגדול לא יד"ח בציצית זו.

נטילת ציפורניים

שאלה האם מותר לקצוץ ציפורניים קודם שבוע שחל בו.

תשובה רק בשבוע שחל בו יש לאסור נטילת ציפורניים, ולכן בשנה זו (תשפ"א) שתשעה באב חל ביום א', מותר לקצוץ כרצונו. וכשנים אחרות מקלים בשבוע שחל בו לצורך מצווה כגון לכבוד שבת.

ביאור הדברים מוכח מלשון המשנה ברורה (תקנ"א, ג) להתיר נטילת ציפורניים בערב שבת "כגון שחל ת"ב בשבת" ולא סתם דבריו, הרי שכשאנו בשבוע שחל בו אין איסור כלל, והמקרה היחיד של ערב שבת בשבוע שחל בו הוא "כגון שחל ת"ב בשבת".

שוב נמצא כן כאלה רבה (שם ז) שאף לנוהגים איסור רחיצה מראש חודש, מכל מקום איסור נטילת ציפורניים רק בשבוע שחל בו.

כדעת הגינת ורדים (הספד"ו, ג, מט בסוף) ודלא כהפרי חדש (אורח חיים קכ"ט, ב). כיון שלא נידון כל יחיד ויחיד אם מנחה הוא זמן שכרות אצלו, ומאחר ותענית ציבור אינה זמן שכרות לציבור, יכול לברך. כפי שהאוכל קודם מוסף עולה לדוכן, כיון שאינו זמן שכרות (צינו הלכה - ברכת כהנים צ"ג).

מלאכת טרחא קודם הבדלה

שאלה בתשעה באב אחר הצות היום, האם יכול לכתוב ולעשות מלאכות למרות שטרם הבדיל.

תשובה מותר לעשות מלאכה שיש בה טרחא, למרות שהביא השער הציון (רצ"ט, ט"א) שלא לעשות 'מלאכה שיש בה טורח' במוצאי שבת אחר שהבדיל בתפילה קודם שהבדיל על הכוס, אך כיון שאיסור זה אינו מחמת המשך קדושת השבת אלא כדי שלא יעשה מלאכה קודם מצות הבדלה (שהרי אם כן אין לחלק בין מלאכה שיש בה טורח) וכיון שלא התחייב עדיין בהבדלה עד צאת הצום, אינו אסור בזה (מרן הגר"ש קרליץ).

הבדלה - חמר מדינה

שאלה מהו חמר מדינה בימינו?
תשובה בירה לבנה או שחורה, מיץ תפוזים או אשכוליות 100% טבעי.

מיץ מעורב במים

שאלה לאחר שהבדיל על מיץ תפוזים, התברר שמעורב בו מים ואינו 'חמר מדינה', מה דינו.

תשובה יחזור ויבדיל, כיון שמיץ המעורב במים אינו חשוב 'חמר מדינה', וא"כ נחשב שהבדיל בלא כוס. וכיון שעדיין לא הגיע יום שלישי שבו פוקע חייב הבדלה, יחזור ויבדיל כראוי.

כשאין לו חמר מדינה

שאלה מי שאין לו חמר מדינה, על מה יבדיל?

תשובה יבדיל על מיץ ענבים, ואם אין לו, יבדיל על היין. כיון שאחר שהותר באכילה וההבדלה מונעת ממנו לאכול, הותר אף מאיסור שתית יין.

של הקב"ה שסבלו ייסורים קשים", אך כוונת הסבא מקלם שלא נעצור בזה, לא זו תכלית הבכי, אלא שנתבונן מדוע באו הצרות הללו.

ומסיים "והנה הודיעונו הו"ל כי הסיבה היא שנאת חנם" וכפי שאמרו הו"ל (יו"בא ט, א) "מקדש שני שהיו עוסקין בתורה ובמצות וגמילות חסדים מפני מה חרב, מפני שהיתה בו שנאת חנם... ותנו עיניכם במקדש שהזר לראשונים ולא חזר לאחרונים" פשוט לחז"ל כי אילו סיבת החורבן היתה מפסיקה, אף החורבן היה מפסיק. ובאותו דבר שהחרבנו, בו עלינו לבנות: "מה גרם החורבן, ביטול תורה ושנאת הבריות. אף בניינה יאה במה שנהרסה היינו לנטוע בלבנו אהבת הבריות ולעסוק בתורה".

"ראשונים שנתגלה עונם נתגלה קיצם" - בני מקדש ראשון חטאו בע"ז גלוי עריות ושפיכות דמים שהם חטאים גלויים, ולאחר התבוננות שבו בתשובה. ולכן "נתגלה קיצם" ונבנה בית המקדש השני.

"אחרונים שלא נתגלה עונם לא נתגלה קיצם" - בני מקדש שני רשעים היו בסתר (רש"י). שנאת חנם היא חטא פנימי, מבחוץ הכל נראה יפה, לומדים תורה ואף קיימים כל סוגי הגמ"חים השונים. אך הלב רקוב ומלא תככים, מחלוקות ושנאה. וכיון שהוא ריקבון פנימי, קשה לצאת מזה, ולכן עדיין לא נבנה בית שלישי".

לתקוע אהבת רעהו בלבנו

כולנו מצפים שבמהרה ייהפך הצום החמישי לששון ולשמחה, אך אומר הקב"ה שזה יתקיים בתנאי "והאמת והשלום אהבו". ופירש המצודות "בלבד שתהיו אוהבים האמת והשלום".

מה נקרא לאהוב את האמת והשלום? מבאר הנביא "ואיש את רעת רעהו אל תחשבו בלבבכם... כי את כל אלה שנאתי נאם ה'".

באגרת מבעל שולחן ערוך הרב ("אגרות קדש") כותב דברים נפלאים בזה: "אהובי ידידי, נא ונא לטרוח בכל לב ונפש לתקוע אהבת רעהו בלבנו. ואיש את רעת רעהו אל תחשבו בלבבכם כתיב (זכריה ח, יז), ולא תעלה על לב לעולם. ואם תעלה יהדפנה מלבו כהנדוף עשן וכמחשבת ע"ז ממש. כי גדולה לשון הרע כנגד עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים ואם בדבור כך במחשבה על אחת כמה וכמה, וכבר נודע לכל חכם לב יתרון הכשר המחשבה על הדבור הן לטוב והן למוטב".

נתבונן בדבריו הנפלאים: "אהובי ידידי נא ונא" - הוא פונה בתחינה ובקשה כאדם המבקש שיעשו לו טובה גדולה.

"לטרוח בכל לב ובכל נפש" - זה לא הולך בפעם אחת, צריך "לטרוח", ולא סתם לטרוח אלא "בכל לב ונפש". יגיעה עצומה נצרכת לשבר את היצר הדואג להכניס מחשבות זלוזל על שכניו וחבריו, וביותר על קרוביו ובני ביתו. והמחשבות הללו ממש חונקות את האדם והורסות אותו ולכן "יהדפנה כהנדוף עשן".

אכן זו עבודה לכל החיים ולא מספיק פעם אחת, משום שאף לאחר שדן לכף זכות, שב היצר ר' ותוקף בזה.

קיימים בשוק שלטים יפים עם הסלוגן "ואהבת לרעך כמוך" ותוקעים אותם במסמרים לקיר. אך עלינו להתבונן מהי הדרך "לתקוע אהבת רעהו בלבנו". אינה הוא המסמר שיכול לתקוע אהבת רעהו בלבנו. וע"כ ממשיך ואומר: קיימת עצה אחת "איש את רעת רעהו לא תחשבו בלבבכם כתיב". עיקר העבודה במחשבותי, משום שעל פי רוב מתברר שכל מה שדנתי לכף חובה, נבע מפרשנות רעה.

במה להתחזק

על כל כאב לב הקב"ה ברא נחמה, הרופא לשבורי לב ומחפש לעצבותם. הוא רוצה שנחזיק מעמד, הוא שולח אנשים מנחמים וה' יעזור שלעולם לא נצטרך את זה. אך לכאב הנובע מירידה רוחנית אין נחמה. אין מי שיוכל לנחם על ירידה רוחנית, הוא יאכל את הלב עד מאה ועשרים.

"איך החלפתי עולם עומד בעולם חולף", בתורה ובמעשים טובים. על תחושות אלו, אין נחמה כל החיים. כיון שחורבן בהמ"ק הוא ירידה רוחנית, לכן "אין מכאוב כמכאובי... אין מנחם לה".

וכשאין נחמה מבחוץ, יש רק דרך אחת להתחזק: "אם אין אני לי מי לי". נתחיל לדון לכף זכות, נתחזק באהבת הבריות, לימוד התורה ושמירת השבת - לא כאן המקום להאריך מדוע הם הדברים הבונים במיוחד את בית המקדש השלישי - והבא ליטרה מסייעין בידו.

נתחנן לקב"ה "השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם" וכפי שמבאר החידושי הר"ם "ראוי להיות מיצר ודואג על זה שאינו מרגיש כלל חסרון בית המקדש וכל הנוגע לכלל ישראל, שסימן שהוא מבחוץ, עד שירחם הש"י להכניסו לכלל ישראל ויהיה מרגיש בחסרונו ובשמחתם" ונזכה במהרה לקיום ההבטחה "ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול זמרה".

מוקד ההלכה שע"י בית ההוראה

0722-133-466

ניתן לשלוח שאלות וכן לקבל העלון מדי שבוע בדוא"ל:

Beithorah@gmail.com